

UDK: 37.06 Sh 19

Nozima SHAMURATOVA,
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti tayanch doktoranti
E-mail: nozimashamuratova9@gmail.com

O'zDSMI PhD, dotsent E.U. Shermanov taqrizi asosida

МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ НАВЫКОВ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ ПРИ ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

В данной научной статье рассматриваются теоретические и научные основы самостоятельного обучения студентов в системе высшего образования, освещаются формы формирования у студентов навыков самостоятельного обучения совместно со студентами и профессорско-преподавательским составом.

Ключевые слова: Самостоятельное обучение, умение, цифровые технологии, образовательные платформы, инновационные методы, мотив, план, результат.

MECHANISM OF FORMATION OF STUDENTS' SELF-LEARNING SKILLS TO IMPROVE THE QUALITY OF EDUCATION.

Annotation

This scientific article highlights the theoretical and scientific foundations of students' self-learning in the higher education system and focuses on collaboration of student and professor teachers to develop the skills of Independent Education.

Key words: Independent Education, Skills, digital technologies, educational platforms, innovative methods, motive, plan, result.

TA'LIM SIFATINI YAXSHILASHDA TALABALARNING MUSTAQIL TA'LIM OLIISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH MEKANIZMI

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada Oliy ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ta'lim olishining nazariy va ilmiy asoslari haqida to'xtalib, talaba va professor o'qituvchilar hamkorligida talabalarga mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish shakllari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, ko'nikma, raqamli texnologiyalar, ta'limiy platformalar, innovatsion metodlar, motiv, reja, natija.

Kirish. O'qituvchi yoki boshqa rasmiy o'qitish usullari ishtirokisiz mustaqil ravishda amalga oshiriladigan o'quv jarayoniga mustaqil ta'lim olish deb nomlanadi. Bunda muayyan fandan o'quv dasturida talaba o'zlashtirilishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakani o'zlashtirish darajasi belgilangan holda auditoriyadan tashqarida bajariladi. Bunda onlayn o'quv kurslaridan tortib, kitob va maqolalarni o'qish, video tomosha qilish, mutaxassislar bilan suhbatlashish, onlayn platformadan foydalangan holda mavzuni chuqurroq o'rganish barchasi kiradi. Talabalarning mustaqil ta'lim olishini takomillashtirish bugungi kunda oliy ta'lim tizimida qo'yilgan dolzarb masala hisoblanib, 2023-yil holatiga ko'ra oliy ta'limda talabalarning mustaqil ta'lim olishi 30-40 foizga yetkazilgan, konsepsiyada bu ko'rsatkich 2030 yilgacha 60 foizgacha yetkazish maqsad qilib olingan[1]. Talabalarda tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, o'quv jarayonida talabalarda tashkilotchilik qobiliyati, kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish uchun ham biz mustaqil ta'lim olishni takomillashtirishga e'tibor qaratishimiz zarur.

Adabiyotlar tahlili va metod. Mustaqil ta'limdan ko'zlangan asosiy maqsad yuqori malakali, raqobatbardosh, xalqaro standartlarga javob bera oladigan zamonaviy kadrlarni tayyorlash bilan birga o'quv dasturidagi fanlarni o'zlashtirish uchun auditoriya mashg'ulotlarida olgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish, kengaytirish va tartibga solish, o'quv materiallarini mustaqil o'rgana olish ko'nikmasini shakllantirish, tadqiqot qila olish qobiliyatini rivojlantirish va boshqalardan iborat. Mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish uchun eng avvalo Oliy ta'lim muassasalaridagi

ta'lim jarayoni umumiy o'rta ta'lim tizimidagidan farqli o'laroq, har kuni beriladigan uy vazifalari va o'tilgan materialni takrorlash yo'q. Ikkinchidan, o'quv auditoriyalaridagi ma'ruza va mashg'ulotlar qanchalik yuqori darajada tashkil etilmasin, kunlik bilimning nazoratiga imkoniyat juda kam. Talabalar bilimining sifati, ularning mustaqil ishlashiga bevosita bog'liq. Talabani mustaqil ishi professor-o'qituvchi tomonidan aniqlaniladi va tegishli ko'rsatmalar berilib, mustaqil ishning bajarilishi nazorat qilib boriladi. O'quv statistik ma'lumotlarga qaraganda hozirda oliy o'quv yurti tizimida mustaqil ishlarning aksariyati to'g'ri tashkil etilmaganligi, fan dasturi bilan bog'lanmaganligi, ko'p hollarda ko'chirmakashlik bilan bajarilishi, tayyorlangan mustaqil ishlar internet tarmoqlaridan olingan tayyor materiallardan referatlar topshirish holatlari uchramoqda. Bunga asosiy sabab talabalarda axborot savodxonligi, mustaqil ishlashdagi uquvsizliklaridir, mustaqil ishni bajarish internet ma'lumotlarini shunchaki ko'chirib olish degani emasligini 1-bosqichligidan tushuntirish zarurdir. Mustaqil faoliyatni amalga oshirishda albatta o'qituvchining yordami zarur hisoblanadi. Zero, talaba o'zi mustaqil axborot izlashni, saralashni, unga baxo berib taxlil qila olsa kelgusi ilmiy faoliyatda oddiydan murakkabga qarab o'quv materiallarini mustaqil o'zlashtira oladi. Bejizga xitoy faylasufi Konfusiy "kishiga baliq ber va uni bir kunlik ochlikdan asra; kishiga baliq ovlashni o'rgat va uni butun umrga ochlikdan asra"[2] degan mashhur ta'limotini ilgari surmagan, insonni mustaqil ishlashga o'rgatish samarali natija berishini nazarda tutadi. O'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, yurtimizdagi oliy ta'limga o'qishga qabul qilingan talabalarning 40 foizigina mustaqil

turli manbalar yordamida ta'lim olish ko'nikmasiga ega, qolgan 60 foiz talabalarimiz esa fanga aloqador bo'lgan adabiyotlardan mustaqil foydalanishni bilmaydi, berilgan topshiriqlarni bajarishi uchun ularga professor-o'qituvchilarning yordami zarur[3]. Bundan tashqari talabalarning mustaqil ta'lim olishlari uchun barcha zaruriy shart-sharoitlarni yaratish, auditoriyadagi mashg'ulotlar bilan mustaqil faoliyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni oshirish, mustaqil ishlarni topshirish shakllarini bir qolipga solish, hisoblanadi.

Muhokama. Tarixda ilk bor mustaqil ta'lim olish jarayoni yunon faylasufi Suqrot tomonidan mustaqil ta'lim olish jarayonini, axloqiy qiyofasini qurish bilan bog'ladi. Suqrot bu jarayonda nafaqat o'zini takomillashtirish imkoniyatini, balki inson baxtining manbasini ham ko'rdi. Uning izdoshlari (Platon, Aristotel) ham mustaqil ta'lim haqida o'z qarashlarida o'z-o'zini rivojlantirishda muhimligi haqida fikr bildirishgan. Masalan, Aristotel mustaqil ta'lim olish yangi bilimlarni topishga qaratilgan shaxsni shakllantirish uchun asos ekanligini yozgan[4]. Fransuz pedagog olimi Per Abelard ta'limning asosiy usuli sifatida mustaqil izlanishga alohida e'tibor qaratdi. Per Abelard o'z asarlarida bilim, birinchi navbatda, mustaqil mehnat natijasidir, deb ta'kidlagan. XVIII asrning taniqli nemis olimi va faylasufi Immanuel Kant. I. Kant o'z asarlarida tarbiya va ta'lim masalalariga katta e'tibor bergan, uning butun ta'limotiga singib ketgan. Bu ma'rifatning "Kantian" ta'rifi, bizning fikrimizcha, o'z-o'zini tarbiyalash shiori deb atash mumkin. Mustaqil ta'lim faoliyatining tarkibiy qismlari uning tarkibiy elementlari sifatida tushunilishi kerak. V. P. Davydov mustaqil ta'limni quyidagi komponentlarini e'tibor qaratgan, ular: motivatsion, orientatsiya, operatsion, hissiy-irodaviy, baholash, psikomotor [5]. Subyektning o'quv faoliyatiga qiziqishi, o'quv jarayonining xususiyatlari va shartlarini bilishi, mustaqil ta'lim faoliyatini usullarini bilishi, o'ziga ishonishi, faol bo'lishi va bo'lajak harakatlar usulini aniq tasavvur qilishi, shuningdek, o'zini o'zi boshqarish usullarini bilishi, va nazorat muhim hisoblanadi. Mustaqil ta'lim olish jarayoni bilish nazariyasi, motivatsiya nazariyasi va hatto psixanalizning asosiy tamoyillariga asoslanadi. Ushbu nazariyalarning turli yo'nalishlariga qaramay, umumiy narsa shundaki, barcha olimlarning fikriga ko'ra mustaqil ta'lim jarayoni doimiy va tizimli bo'lishi zarur.

Talabalarining mustaqil o'quv-biluv faolligini oshirishda innovatsion ta'lim muhiti asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Talabalar mustaqil faoliyatini to'g'ri tashkil etishda

o'qituvchi mustaqil ta'lim jarayonini uchlik shakliga e'tibor qaratishi lozim[6]. Bular motiv – reja (harakat) – natijadan iboratdir. Mustaqil ta'lim olishda motiv mustaqil ishi hisoblanadi, unda talaba o'quv dasturiga asosan yetarli ballni qo'lga kiritish uchun vazifani bajaradi. Mustaqil ta'limning motivi bundan tashqari ko'pincha shaxsiy o'sish istagi, ilmiy ishtiyokdan kelib chiqadi. Bunga quyidagi omillar ta'sir qilishi mumkin:

- Qiziqish – yangi bilimlarni o'rganish va yangi g'oyalarni kashf etish;

- Karyera maqsadlari – o'z kasbiga tegishli ko'nikma yoki bilimlarni egallash zarurati;

- Zamon talabiga, o'zgarishlarga mos kadr bo'lish xoxishi – kishining ko'nikma yoki bilim bazasini qayta baholash, yangi bilim va ko'nikmalarni mustaqil o'rganish istagi kiradi.

2. Reja (Harakat)

Motiv o'rnatilgandan so'ng, keyingi qadam o'rganishni osonlashtirish uchun tuzilgan rejani yaratish zarurdir. Bu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Maqsadlarni belgilash – aniq, erishiladigan maqsadlarni aniqlash (masalan, yangi tilni o'zlashtirish, kursni yakunlash, mutaxassislik fanlaridan mavzularni chuqur o'rganish, maksimal ballni olish uchun vazifalarga e'tibor qaratish);

- Resurslarni tanlash – o'quv maqsadlariga mos keladigan kitoblarni, onlayn kurslarni, podkastlarni yoki seminarlarni tanlash.

- Jadvalni yaratish – izchillik va hisobdorlikni ta'minlash uchun o'qish va amaliyot uchun aniq vaqtlarni ajratish.

- Jamoalar bilan ishlash: bilim almashish va qo'llab-quvvatlash uchun o'quv guruhlari, tengdosh talabalar forumlari yoki ijtimoiy media guruhlariga qo'shilish kiradi.

3. Natija

Mustaqil ta'lim olish jarayonining natijalari turlicha bo'lishi mumkin, ammo ular odatda quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Bilimlarni egallash – yangi tushunchalar, ko'nikmalar yoki mavzuni tushunish.

- Ishonchni oshirish – o'rganilgan narsalarni qo'llashda o'zini yanada malakali va ishonchli his qilish.

- Karyera o'sishi – yaxshilangan ish istiqbollari, aksiyalar yoki rivojlangan ko'nikmalardan kelib chiqadigan yangi imkoniyatlar.

- Shaxsiy qoniqish – ta'lim maqsadlariga erishish va erishish hissidan iborat.

Natijalar. Ushbu uchlik mustaqil ta'lim olishda motivatsiya bilan boshqariladigan, tuzilgan reja asosida amalga oshadigan va aniq natijalar bilan yakunlanadigan dinamik jarayon ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa. talabalarining mustaqil ta'limini to'g'ri tashkil etish va ularning bilim darajalarini aniqlash, o'quv jarayonida nazoratga olish, talabalarining olgan bilimlarini o'zlarining o'zlashtirish natijalariga bog'lash zarur hisoblanadi. Oliy ta'lim konsepsiyasida qo'yilgan maqsad (mustaqil ta'lim olish jarayonini 30-40 foizdan 60 foizga oshirish), innovatsion ta'lim muhitiga erishish uchun ham talabalarining mustaqil ta'lim olishlari uchun barcha zaruriy shart-sharoitlarni yaratish, pedagog tomonidan talabalarga mustaqil ta'lim olishlari uchun bilim olish yo'llarini ko'rsatish, mustaqil izlanish uchun yo'llanma berish oliy talim muassasasining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida 8-oktabr 2019 yildagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 5847-son Farmoni
2. Yingling Gu. English language teaching practice in open distance learning: PhD diss. - China, 2011.
3. Садикова А.В. Организация самостоятельной работы по математике студентов педагогических вузов направления начального образования: пед. фан. ном... дисс. -Т., 2009.
4. Анисимов Ю.В. История возникновения и развития дефиниций «самоорганизация» и «самообразование»: философский и историко-педагогический аспекты / Ю.В. Анисимов, Е.В. Демкина // Вестник АГУ. – 2015. - № 3 (162). – С. 23-29.
5. Кант И. Сочинения. В 6 т. Т. 6. / Иммануил Кант; под ред. Ф. В. Амоса, Т. И. Ойзермана. – М.: Мысль, 1966. – 743 с.
6. Роль мотивации в самостоятельной работе студентов — Информлио. (n.d.).<https://www.informio.ru/publications/id6603/Rol-motivacii-v-samostojatelnoi-rabote-studentov>